

Коробченко А. А.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки і
педагогічної майстерності
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

СТАТУТ 1864 р. І ШКІЛЬНА ПРИРОДНИЧА ОСВІТА

Протягом 1856-1864 рр. в Росії, в умовах глибокої кризи, масової неграмотності населення була проведена широкомасштабна освітня реформа, продиктована гострою потребою економіки в кваліфікованих робітниках, інженерах, лікарях, учителях. 14 липня 1864 р. було затверджено «Положення про початкові народні училища». В початковій школі викладались такі предмети, як закон Божий, читання російське і церковнослов'янське, письмо, арифметика (чотири арифметичних дії) і співи. В галузі середньої школи 2 листопада 1864 р. був прийнятий Державною радою і 19 листопада затверджений Олександром II новий Статут про гімназії, які лишалися на той час основними середньоосвітніми закладами. Гімназії були повні – 7-класні і неповні – 4-класні прогімназії. Гімназії поділялися на 2 типи: класичні й реальні. Класичні гімназії ставили своєю метою давати загальну класичну освіту і готувати учнів до вступу в університет. Реальні гімназії давали практичні знання і можливість подальшого навчання у вищих спеціальних закладах. Відповідно до цього склалися програми гімназій: у класичних віддавали перевагу класичним, стародавнім мовам (латинська вивчалася з першого класу, грецька – з третього) і формальній логіці, у реальних більше уваги приділялося новим мовам, природознавству, фізиці, математиці, кресленню. Утворення реальних гімназій диктувалося необхідністю забезпечити кадрами капіталістичні підприємства, кредитні установи та інші заклади.

Ш. Ганелін зазначив, що питання про характер гімназійної освіти був вирішений у Статуті компромісно: допущені класичні і реальні гімназії, але

першим віддавалася перевага. Реальні гімназії не були повноцінними середніми навчальними закладами. Лише ті, хто закінчив курс класичної гімназії, мали можливість вступати до університету. Натомість свідоцтва про закінчення курсу реальних гімназій приймалися лише до вищих технічних і сільськогосподарських навчальних закладів [1].

Хоча гімназії відповідно до Статуту і оголошувалися безстановими навчальними закладами, проте вчитися в них могли переважно діти заможних батьків.

Згідно із Статутом 1864 р., розподілялися природничі дисципліни таким чином: 1) в класичних прогімназіях – у перших трьох класах по 2 уроки на тиждень в кожному класі; 2) в реальних прогімназіях – в усіх чотирьох класах, по 3 уроки на тиждень в кожному класі; 3) в реальних гімназіях, крім того, в усіх трьох вищих класах – в 5-му класі – по 3 уроки на тиждень, а в 6-му і 7-му – по 4 уроки на тиждень. Слід зауважити, що навчальний план прогімназії відповідав чотирьом першим класам гімназії.

В перших двох класах класичних прогімназій вивчали елементи ботаніки, зоології та мінералогії з використанням великої кількості наочних матеріалів, в 3-му класі учні отримували елементарні відомості щодо будови земної кулі. В перших трьох класах реальних прогімназій вивчали елементи ботаніки, зоології та мінералогії з використанням великої кількості наочних матеріалів, в 4-му класі учні отримували елементарні відомості щодо будови земної кулі.

А далі, вже у старшому 5-му класі викладалась хімія. В 6-му продовжували вивчати хімію, а також проводили заняття з кристалографії та мінералогії. В 7-му класі учні знову повертались до більш глибокого вивчення зоології та ботаніки, причому основна увага була прикута до анатомії та фізіології тварин (в тому числі й людини) і рослин.

Окремо вивчалася географія, що знайомила учнів з навколишнім середовищем, давала уявлення про природні умови і економіку Росії та інших країн. За Статутом 1864 р. географію викладали в перших чотирьох класах класичної гімназії (по 2 уроки в кожному класі).

Об'єм і характер викладання природничих наук були встановлені додатково Інструкцією міністра народної освіти від 12 березні 1865 року, згідно з якою: «преподавание естественных наук в классических и реальных прогимназиях должно быть совершенно одинаково по своему направлению и методе, отличаясь только количеством и разнообразием сообщаемого материала, что необходимо обусловливается назначением большего времени для преподавания этих наук в реальных прогимназиях» [3, с. 205].

Слід зауважити, що введення Статуту 1864 р. і наступні розпорядження та інструкції сприяли зростанню пошавлення педагогічної діяльності вчителів середніх шкіл. Так, об'єм викладання навчальних предметів був лише намічений міністерською інструкцією, натомість затверджених програм з дисциплін не було. Так само, стосовно природознавства, інструкцією були визначені лише межі, в яких воно повинно викладатися. А всі інші рішення відносно розподілення природничо-наукового матеріалу, згідно з п. 40 та 71 Інструкції Статуту 1864 р., приймалися попечителями навчальних округів, а також педагогічними радами гімназій і прогімназій. Вказівки інструкції підкреслювали необхідність розвитку практичних навичок у учнів і надавали значну свободу педагогічним радам гімназій у виборі методів навчання і підручників.

Царський уряд увів природознавство у збільшеному обсязі також у військові гімназії, а також включив у навчальний план жіночих середніх шкіл.

В другій половині 60-х – на початку 70-х років XIX ст. розпочався процес гальмування освітніх реформ. На хвилі консервативної критики реальної освіти, яка ще не встигла принести своїх відчутних плодів, у середній школі Російської імперії починає посилено насаджуватися формалістичний класицизм, реанімується принцип становості освіти. Це було пов'язано з призначенням на посаду міністра освіти досить реакційного діяча – графа Д. Толстого, який максимально скасував ті свободи, які школа отримала завдяки Статуту 1864 року. З великою силою реакційна політика царського уряду звалилась на середню школу. З 1866 р. Міністерство народної освіти розпочало розробку нового Статуту для

гімназій, для чого була створена особлива комісія, до складу якої ввійшли завзяті прихильники монархії та буржуазії. Вони вважали, що випускати з гімназії людей з матеріалістичними поглядами та думками про революційне перетворення суспільства є дуже небезпечним. В результаті класична гімназія була перетворена в єдиний тип середнього навчального закладу, який давав гуманітарні знання й готував до вступу в університети. Провідними предметами стали давні мови, математика, антична література для інтенсивного розвитку інтелекту учнів. За Статутом гімназій 1871 р. передбачався один тип середнього навчального закладу – класична восьмирічна гімназія, яка готувала учнів для вступу до вищих навчальних закладів і в якій 42,2 % навчального часу відводилося б на вивчення давніх мов. Згідно із Статутом 1872 р. реальні гімназії перетворювалися на шестирічні реальні училища з поділом у 5-му і 6-му класах на основний і комерційний відділи, з додатковим 7-м класом з відділами (механіко-технічний, хіміко-технологічний, загальноосвітній), тобто вводилася профільна диференціація [1]. Учні реальних училищ не мали права вступати до університетів, але їм надавалося право вступу до технічних навчальних закладів. До навчального плану старших класів вводилися комерційна географія, хімія, механіка, бухгалтерія, креслення, практичні і лабораторні роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березівська Л. Державна політика щодо диференціації організації і змісту шкільної освіти в Україні в імперську добу (кінець XIX ст. – 1917 р.) / Л. Березівська // Історико-педагогічний альманах. – Умань. – 2011. - № 2. – С. 44-52.
2. Ганелин Ш.И. Очерки по истории средней школы в России второй половины XIX в. / Ш.И. Ганелин – М.: Учпедгиз, 1950. – 275 с.
3. Устав 1864 года / Методика естествоведения в главнейших ее представителях и историческом развитии в нашей общеобразовательной школе - средней и низшей / В. И. Голиков. - М., 1909. - С. 204-220.

